

Onderwijzer meester Vierkant riep op tot vaccinatie 155 jaar geleden: Woudsend in de greep van de pokken

Al maandenlang bepaalt het coronavirus wereldwijd het dagelijks leven. De impact en de gevolgen ervan zijn enorm. De media overstromen ons met informatie. Er wordt hard gewerkt aan een vaccin en, een stap verder, een medicijn. Ondertussen gaan we er maar zo goed mogelijk mee om; er is geen keus. Moed houden!

De pokkenepidemie

In de archieven van de Historische Kring hebben we een bijzonder boekje, namelijk 'De geschiedenis der pokkenepidemie te Woudsend, van half augustus 1864 tot eind februari 1865', geschreven door het toenmalige hoofd der school E.K. Vierkant. Meester Vierkant schreef dat boekje na zijn pensioen in 1902 en beschreef uitgebreid hoe de pokkenepidemie in Woudsend verliep en hij hield daarin een vurig pleidooi voor vaccinatie. Destijds was dat niet gewoon en werd soms door gewetensbezwaren afgewezen. Vierkant plaatste zelfs in de Leeuwarder Courant een advertentie waarin stond dat het boekje voor 25 cent te koop is. Hij deed er alles aan om de zin van inenten aan te tonen.

Voor of tegen Vaccinatie?
Lees
 „de geschiedenis der Pokken-
 Epidemie te Woudsend”
 van half Aug. 1864 tot einde Febr. 1865,
 door het toenmalig Hoofd der School aldaar,
E. K. VIERKANT, thans gepens.
 Prijs 25 cts.
 Na ontvangst van postwissel à 27 cts. franco
 toezending door den Schrijver te Woudsend.
 Wegens 't beperkt getal exemplaren wordt
 deze Brochure niet gewoon in den handel
 gebracht.

Advertentie in de Leeuwarder Courant van 26 maart 1902.

In mei 1951, een halve eeuw later, plaatst Het Vrije Volk een groot artikel over het boekje van Vierkant. In dat jaar was er namelijk in Tilburg een onverwacht grote uitbraak van pokken die in geringe mate uitvloeide over het hele land. Het virus was waarschijnlijk het land binnengekomen

HET VRIJE VOLK — DONDERDAG 31 MEI 1951

Azijn en zware sigaren

De Schrift verbod Woudsend inenting

veel Woudsenders uitgenoodigd. Als het bij van een patiënt die aan de pokken was besmet, uitgedragen moest worden binnen de lijnsgrens grote rookwouden uit hun pipen en sommige alomd aan de grove met een stevige spaar, telkens zijn graf- rijk onderbreuk, om met een flase taal de besmetting te verdriven.

Wat dominee deed
 Dominee heeft het deatidie niet ge- makkelijk gehad in zijn gemeente. Bore stegen hebben later wel eens beweerd, dat hij vanaf de kerk- kerk naar de schippers die langs de Ee trekken, op weg naar Lemmer of Sneek.

naar zijn vrouw en in vrog naar hem. Zij was mij naar 't bed en daaruit kwam een stem: „Ik ben de pokken”. De man heeft het gelukkig overleefd.

Het heeft weten gedurd, voordat de Woudsenders zich schoorvoetend gevechten begonnen te geven en de inenting dan maar aanvaardden. Ze probeerden het eerst later op hun eigen manier: veel roken en het lichaam inweeten met in geschied ge- drenke tabak. Toen het allemaal niet hielp en steeds meer slachtoffers vielen, kwamen de eerste vrouwen zich met hun kinderen bij de dokter melden. Vader mocht het niet weten. Er waren echter vaders, die het in de worstelling tussen geloof en leven op een akkoorde poerden. Ze gingen een dag de stad uit en als ze 's avonds wederom kwamen, was het gebeurd. „Het is gebeurd toen ik weg was”,

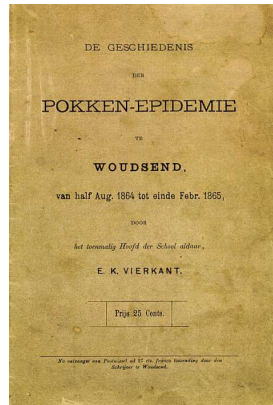
Vijf maanden lang...
 Vijf maanden lang hield de boe- aardige streek het dorpje Woudsend in zijn greep en bracht ellende over de quaden. Meer dan ooit tevoren werd meester een overtuigend voorstander van de vaccinatie. „Als de doek- ter in de openic”, haar beeld stond lende vaders voor — „langzaam sch- terwaarts gaat met 'tangen in de open, dan aan de vader daar trouw- ten met 's rugen, dat er iets beters is in de mens, dan een troost gesicht

via een besmette vogelkooi van een dierspecialzaak. Massaal werden toen heel veel mensen alsnog ingeënt, die eerder niet gevaccineerd waren. De ervaringen van meester Vierkant en zijn pleidooi voor vaccinatie werd in de krant nog eens onderstreept. Ook oud-Woudsender Jan de Vries, die veel over de historie van Woudsend heeft vastgelegd en beschreven, kwam er jaren geleden met een verhaal in de Driuwpoëlle op terug.

Herkenbare maatregelen

In de verhalen van anderhalve eeuw geleden komen maatregelen en adviezen voor die op dit moment wéér aan de orde zijn, met als belangrijkste het zoveel mogelijk thuisblijven en/of in quarantaine gaan. Het huidige mondkapje was toen een in azijn gedrenkte zakdoek tegen de neus houden, in de buurt van een mogelijk besmet huis een pijp of sigaar roken of een potje brandende teer zetten om de mogelijk ziekmakende en soms vieze lucht te verdrijven. Veel ouders hielden ook toen hun kinderen thuis van school, kleding en spullen van patiënten werden ontsmet, zieke familieleden werden niet bezocht of alleen door mensen die wél waren ingeënt. Soms was er, net als nu, even emotioneel contact via een raam. Nu sluiten restaurants en bedrijven (deels), toen lieten handelslieden Woudsend links liggen en voeren schippers door, zonder even in het dorp van boord te gaan.

Het boekje van meester Vierkant, een bevlogen man die het welzijn van 'zijn' dorp hoog in het vaandel had staan, verdient ook nu nog eens aandacht. Toen hij met pensioen ging in 1902, heerste er namelijk een pokken-epidemie in Londen, die veel mensen trof en ook toen nog waren de 'geleerden' het onderling niet eens over de mate van besmettelijkheid en het belang van vaccinatie. Vierkant besloot zijn ervaringen met de pokken in Woudsend te beschrijven en opnieuw het belang van inenten te benadrukken. Hij beschrijft het in de prachtige Nederlandse taal van destijds, die ik voor de vlottere leesbaarheid 'ombouw' tot de taal van nu. Vierkant gebruikte geen volledige namen, alleen initialen. Het boekje begint met hoe de pokkenuitbraak destijds in het 'rustige Woudsend en naastgelegen dorpjes' ontstond.

Hoe het begon

"In augustus 1864 voer schippersknecht S. de J. uit Woudsend vanuit Den Haag (waar de pokken heersten) met de boot naar Lemmer. Onderweg werd hij ziek en werd naar huis gebracht. Na twee dagen constateerde de huisarts dat hij pokken had. Het gezin telde vier zonen en twee dochters, twee zonen kregen eveneens de pokken, de oudste dochter ging elders wonen en de jongste kreeg de ziekte in lichte mate. Oudste broer stond op punt van trouwen en na het huwelijk kreeg het jonge paar beiden de pokken, maar herstelden na enige tijd. Hierna verspreidde de ziekte zich snel. De dokter, die al 20 jaar in Woudsend woonde, en wist dat een groot deel van de inwoners niet was ingeënt, ging in overleg met Vierkant en er werd besloten om alle schoolgaande kinderen te vaccineren. Wie dat niet wilde werd geweerd van school. Van één gezin werden twee schoolgaande kinderen ingeënt, de andere kinderen niet en die werden allemaal ziek. Op bejaarden schenen de pokken weinig vat te hebben. Vaccinatie gebeurde vaak

door 'arm op arm', de dokter trok dan wat bloed uit de arm van iemand die eerder gevaccineerd was en spoot dat in de arm van de nieuwe klant.

Het werden treurige maanden, want voor de gezinnen waar de ziekte heerste, was er weinig hulp. Patiënten hadden erge hoofdpijn, hadden het benauwd en wanneer de korsten op de wonden loslieten veroorzaakte dat een enorme stank. Dominee durfde, ook niet op aandringen van Vierkant, niet vanaf de preekstoel op te roepen tot vaccinatie, bang voor boze reacties van gemeenteleden die er vanwege het geloof tegen waren. Overigens liet hij zichzelf en zijn gezin wel vaccineren. De pastoor riep wèl op om maatregelen te nemen. Er waren ook mensen die niet zozeer gewetensbezwaren hadden, maar die zich niet

Rechts een afbeelding van een ansichtkaart van de Midstrjitte Noord. Rechts de christelijke lagere school met onderwijzerswoning waar meester Vierkant vanaf 1861 tot aan zijn pensioen in 1900 hoofd der school was. Tot 1953 is het gebouw als school in gebruik geweest.

konden voorstellen dat zo'n prikje in de arm een ernstige ziekte kon voorkomen. Sommigen die wel herstelden hielden er in het gezicht erge littekens aan over. Werd er iemand in een gezin ziek, dan werd de dokter ontboden en liet de rest van het gezin zich in allerijl alsnog inenten en wisten zo aan de pokken te ontkomen. Anderen lieten zich in het geheim vaccineren. Meester Vierkant, de dokter, de dorpsagent en nog anderen hebben zich maandenlang ingespannen om de mensen te waarschuwen en bewust te maken van het belang van inenten. Zij durfden het ook aan om op bezoek te gaan om de getroffen families te steunen”.

Bovenstaande is een korte samenvatting van het 27 pagina's tellende boekje van Vierkant. Woudsend telde in die tijd ruim 1200 inwoners en in heel veel gezinnen heeft de ziekte behoorlijk huisgehouden. In vijf maanden tijd stierven 21 inwoners. Toen Vierkant 37 jaar later zijn boekje schreef kon hij constateren dat er na de pokkenepidemie niemand meer die ziekte had gehad. Hij besluit zijn boekje met het spreekwoord: Die zich aan een ander spiegelt, spiegelt zich zacht'. Met andere woorden: wie uit het ongeluk van anderen lering trekt, zal minder ongeluk hebben.

Toen was er een vaccin, nu is het wachten er op.

Hilly Westerhof

Wie was meester Vierkant

In 1857 werd er aan de noordzijde van de Midstraat door de gemeente Wymbritseradeel een nieuwe school met onderwijzerswoning ingewijd. Hoofd der school was toen H. Pijttersen. Hij werd vijf jaar later opgevolgd door Egbertus Koenraad Vierkant (1835) die hoofdonderwijzer was in Steggerda. Het salaris was 800 gulden per jaar. Meester Vierkant was zeer actief in het Woudsender dorps-, verenigings- en kerkleven. Hij beijverde zich samen met anderen er voor dat er in 1888 weer een weekmarkt bij de waag kwam voor de handel in boter en kaas. Ook richtte hij samen met Balk en Sloten de zeilvereniging Westergo op en was voorzitter van de ijsvereniging. Vierkant was gehuwd met Roulina Pennink. Ze kregen 16 kinderen, waarvan drie tweelingen, twee werden levenloos geboren en vijf andere kinderen stierven jong. In 1900 ging Vierkant op 65-jarige leeftijd met pensioen. Zijn vrouw was twee jaar eerder overleden. In 1902 schreef hij zijn boekje over de pokkenepidemie. Later verhuisde hij naar hun oudste zoon die in Amsterdam woonde. Egbertus overleed daar in 1908.

Bovenstaande gegevens vond Herman Deden in het archief van de Leeuwarder Courant, op allefriezen.nl en in het Stadsarchief Amsterdam.